

КПСС-н ЦК-н болн СССР-н Министрмүдин Советин тезисмүдә күүндвр келгън

☆

☆

☆

Сургъуль-эрдмин кергиг ясрулхин туска,

Цуг мана Хальмг республикар КПСС-н ЦК-н болн СССР-н Министрмүдин Советин «Бәәдә-джиргълләй школмудин залгълац батруллгъна болн ори-нутт эрдм-сургъулин системиг цааранднь делгүрүлгънә» тезисмүдин тускар ик күүндвр келдјәнә.

Цуг мана Советин ориц, тер тоод мана Хальмг республикд эн төрәр эс соньмедү өрк-бүл гидж мел уга. Тер юнъгад гихлә, школд эврәннь күүкдән сургъдго эв-эцк гидж берк олдхми. Дакад мана Советин орна улс школмуд сургъмдјта, медрлә, коммунизмин тосхачир белдхд таерхан уга оньган өгцхәнә.

Мана Советин ори-нуттин школ Октябрьск революц диленәс авн бүрдәми. Школ экләд бүрдәнәс авн 41 джил болв. Эн джилмүдин эрцд мана школмуд сургъульта-эрдмтә, сән медрлә тосхачир белдгитәр ик көдлмш күүцәв.

Болв, мана школмуд сән теоретическ сургъуль-эрдм күүкдт өгв чиги, сургъульчир практичesk керг-үүл кедж-күүцәхд, мана предпринятьсн, совхозин, колхозин бәәдә-джиргъллә таньдхд теди ик таслвр гаргъад бәәсн мөн. Тер учр деерәс мана дундин школ төгөгсн сургъульчир дунд хар көдлмш кехдән дурго, күч-көлснә чинриг юмнд тоолдго йовдл олар гардг бәәсн.

Эн тоот йовдлг тоолад, мана КПСС-н ЦК болн Советск правительств эрдм-сургъулин системиг оньгдарулхин тускар шиндвр гаргъад, цуг оли-әмте дунд күүндвр кедж бәәнә.

Эн оньгдарулгън дигтә цагари келдјәнә, энүг мана коммунистическ тосхлгин керг-үүл заадж келгдј бәәнә.

Мана школмудин көдлмшиг улм цааранднь сәәнәр ясрулхин тускар нег цөбкн тодлврән бичдј бәәнәв. Тер санан-селвгм ним:

I. Элц школин тускар

Мана Хальмг республикд эклц школмуд цааранднь чигн бәәхн күүндвр угагъар келдјәнә. Зуг эклц школмудиг икдүлгин болн сурдг сургъульчирин тоогинь өскдгин аргъ хәәх кергтә. Мана республикд совхозин фермсәр бички-бичкн, 10—12 күүкд, түүн-әсчн цөн сургъульчир сурдг школмуд оли бәәнә. Тийм школмуд Целинн, Приозерн, Юстинск райодар йир оли. 3—4 күүкдтә хошад-гурвад класс сургъдг ганцих багшта школмуд оли харгъна. Ним школмуд мана бичкдүд батта, сән ном дасхдј чадшгонь лавта, ним фермин школмуд совхозин центрәс 40—50—60 дулад бәәнә. Багширт шин гарсн методическ литератур күрдгн дегд күчр. Фермин школмудар сургъульчирт үзүлдж заадг зургуд болн нань чигн оли-зүсн юм тас уга. Мини санагъар болхла, ним бички школмудиг негдүләд ик, оли сургъульчирта интернатн школмуд бүрдәдсн аргъ хәәх кергтә.

1930—1935 джимүдт сельсоветмүд болн аамг болгънд 100—150 күүкдтә интернати школмуд бәәдү билә. Ода эн көдлмшт кү-үкдин эк-экин мөнүг болн совхоз, колхозин мөнүг икар орц-улх кергтә. Эн кергиг сәәнәр күүцәхин төлә райодин сургъуль-эрдмин отделмүд урдаснь ик көдлмш күүцәх зөвтә. Эклц школмудиг икдүлхлә, сургъульчирт сургъмдј өглгъни болн ном заалгъни төрмүд ончта сәәнәр ясрулхин.

Эклц школмудар ном заалгъна көдлмшиг улм цааранднь ясрулхин төлә, тедниг цугъарагъинь шин гарх, нәәмн джилә школмудин гардврт өгхми. Нәәмн джилә школин директормуд болн сургългъна халхин гардачир, эклц школин багширин көдлмшиг эврәннь гардвртан авч, шүүдј-шалгъх зөвтә.

II. Ямаран келәр эклц школа ном сургъхин тускар

Мана хальмг классмудт гурви келн сургъдна. Ним оли келн дасхдгг учрар хальмг сургъульчир чидләсн давугъар ном сурад, зөвәр түрү-зүдү үзцхәнә. Орс келн 7 наста күүкдт, школд ирснәсн авн экләд дасхдна. Багъ келн улсин туск ленинск политикн нилчәр Хальмг таньгъч тогтад, 1957—1958 сургъулин джиләс авн хальмг бичкдүдт 1-ч классас эклдј төрскн хальмг келн заагдг болла. Ода хальмг келәр цуг 1-ч болн 2-ч хальмг классмуд көдлдж бәәцхәнә. Школмудар йовад хальмг багширла күүндхлә, 7 болн 8 наста күүкдт эврә хальмг болн орс кел хойриг зерглүлдж заахла, теди йир зовлнъгтагъар, түрдј медцхәдгн илдкднә. Эн хойр келәр грамматикн ик материалмуд дасхдна. Бичкдүд хойр грамматикн зокалмудиг дасхларн икар эндүрцхәнә. Бичмр көдлмш кехләрн бас ик түрү үзцхәнә. Ним санаг Элетин школин багшир Мамайин Булай, Дельден Босхмдј, Босхмдјин Бося, нань чигн оли багшир келцхәнә. Ним түрү, зовлнъгта йовдл ах классмудт бас харгъна. Эн классмудар грамматикн материалмуд икар дасхдна. 5-ч классас авн газадин ордудин нег кел эклдј дасцхана.

Ним түрү зовлнъгта йовдлас гетлхин төлә эклц школд белдгч классе бүрдәгъад, эклц школин программиг 5 джилд дасххми. Эклц школин программиг 5 джилд сурхла, деер келдсн түрү йовдл манд харгъх зөв уга. Ним эклц школмуд наадк багъ келн таньгъчсар болн республиксәр тогтад 12—13 джил болдјана.

Мана хальмг эклц школд эврә төрскн келәр ном дасгдх зөвтә. Сургъуль эврә келәр эс заагдхла, бидн багъ келн улсин ленинск политикиг күццдн күүцәдј чадшгвдн. Хальмг келнә чинриг өбдлүлхин төлә, багшир эврәннь медрлән сәәнәр ясх зөвтә. Мана Хальмг республикин гегәрлгин

министерств болн багширин мед өбдлүлгънә институт теднд та лвр уга сән нөкд болх зөвтә. Мнигъяр болхла, орс келн негд классас биш, хойрдгч классас ал эжхлә сән болх гидж санна 7 наста күүкд школд экләд ор насн авн хойр кел зерглүлдж дсна гисн дегд күчр төр. Ним йовдл теднә ухан-медрләл ирлциг Ним школмудар орс дөрвн джил эклц школин программиг дасх дала түрү йовдл үзгдхсн.

III. Көдлн бәәдј дасг багъчудин асхни болн чирә далдин диндин школмудин тускар

8 джилә школ чиләчкәд, мана бичкдүд эрк биш көдлмш кех зөвтә гидж тезисмүдт бичәтә бәәнә. Цааранднь мана багъчуд көдлмш кен бәәдј дундин сургъуль-эрдмин медрл авх зөвтә. Эн керг ик күндтә, эркн керг. Мана республикд бәәдг багъчуд 8 класста школ төгөгснәннь хөин асхни болн чирә далдин дундин школмудт сурад, дундин медрл авч чадхми. Мана Хальмг республикин гегәрлгин министерств эн школмудин төрт сәәнәр оньган өгч хәләгъад, урдаснь зура кедж авх зөвтә. Ода күртл мана республикд эн школмудин көдлмшт күн оньган өгч гардј бәәхми уга. Улгүрхд, мана Элетин асхни дундин школиг авад хәләй. Эврә шишлинь гер уга. Хойр таслдж көдлг 1-ч номертә Элетин дундин школин герт көдлнә. Эн школ болн школин багшир гинчд ирсн улс мет бәәцхәнә. Сургъульчир дунд ямаран чигн сургъмдјин көдлмш келдјәхсн.

Асхни школмуд райодар нургълдж цаасн деер бәәнә. Сурдг улсин тонь өдр ирвәс багърад йовна. Республикин хотл — Элетд бәәдг школар кирцхлә, райодар бәәдг школмудин тускар күүндвр кедж керг уга.

Мана республикд, Элетд ганцих дундин чирә далдин школ бәәнә. Эн школин тускар келәд керг уга. Эврә гих гер уга, амрсн багшир чигн уга. Эн школин директор Санджин Сарнъ седклән тәвдј көдлджәхми уга. Чирә далд сурнав гигъад райодас ирсн эрлгъсиг даранднь шиддј уйхас талдан нань көдлмш кедјәхми уга. Теднә сургъульднә ягъдј нөкд болхин тускар юм ухалдјәхсн.

Эн школин көдлмшиг ончта сәәнәр ясрулхми. Эрк биш Элетин асхни дундин школин гер бәрхми. Район болгънд асхни болн чирә далдин дундин школмуд эрк биш, түдл уга бүрдәхми. Дундин школ болгънд консультационн пункте гаргъхми. Республикин гегәрлгин министерствд эн школмудин тускар онц инспектор гаргъхми.

Эн мини тәвсн төрмүдәр мана республикин багшир болн сургъуль-эрдмин халхар көдлгг улс эврәннь санагъан бичх гидә санджанав.

МУНИН Бембя,

багширин Медрл өбдлүлгънә институтин директорин дарун